

кандидат політичних наук, доцент кафедри
соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології
Херсонський державний університет
(Україна, Херсон), kosser.63@mail.ru

**БІОФІЛОСОФІЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНА І ПРАКТИЧНА ОСНОВА
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ**

У статті окреслено коло проблем, пов'язаних із формуванням нової наукової дисципліни – біофілософії як реакції на необхідність більш глибокої імплікації філософії та біології. Автор визначає біофілософію як поліаспектну, інтегративну, міждисциплінарну галузь наукового знання, що базується на комплексі біологічних наук і має на меті артикуляцію та розв'язання світоглядних, аксіологічних, методологічних, гносеологічних і онтологічних проблем шляхом дослідження наявних у природі форм життєпрояву. Наголошується на тому, що в освіті біофілософський підхід орієнтовано на конструктивну реалізацію освітньо-виховного процесу, на продукування перспективних, науково-обґрунтованих освітніх моделей, втілення яких забезпечить адекватну реакцію освітніх інституцій на вимоги суспільства й держави. Автор висвітлює основні положення розробленої ним філософсько-освітньої концепції, яка базується на біофілософії (зокрема, біополітиці). Зроблено висновок про те, що біофілософія в сучасних умовах слугує не тільки об'єктом наукового дискурсу, але й теоретичним і практичним фундаментом підвищення продуктивності й результативності, зокрема, освітньої системи суспільного життя.

Ключові слова: людина, філософія, духовна культура, аксіологія, біофілософія, суспільство, біополітика, освітньо-виховна система, цивілізаційні виклики.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ й початок ХХІ століть ознаменувалися фундаменталізацією міждисциплінарних, інтеграційних, транстеоретичних і полісинтетичних наук; біологія, як інтегрована наука про життя, імпліцитно вийшла на пріоритетні позиції об'єктів пізнавальної, світоглядно-формуючої, творчо-трансформаційної та оціночної діяльності філософії. Актуальною в даному контексті постає біофілософія, як продукт цивілізаційної культури, специфічний конвергентний комплекс біології та філософії. В освіті біофілософський підхід орієнтовано на конструктивну реалізацію освітньо-виховного процесу, на продукування перспективних філософсько-освітніх концепцій, новітніх освітніх моделей із забезпеченням їхнього світоглядно-методологічного наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розширення дослідницького поля біофілософії як ґрунту нових, фундаментальних світоглядних, методологічних і аксіологічних уявлень про людину, її внутрішній світ, обумовило формування підґрунтя для підвищення продуктивності й результативності в освітній сфері суспільного життя. Біофілософія, як інструмент експлікації феномена життя, знайшла відображення в наукових розвідках як зарубіжних – І. Ашимова, Ф. Варели, Д. Гусман, Р. Карпинської, Х. Матурани, А. Нуесса, Ю. Олейнікова, М. Рьюза, А. Шаталова, так і вітчизняних – В. Вернадського, В. Ільїна, В. Кременя, О. Прудникової, А. Толстоухова – вчених. Теоретичні та практичні аспекти біофілософії отримують усе більш змістовніше відображення в наукових розвідках сучасних українських дослідників, серед яких: В. Андрущенко, О. Базалук, Г. Берегова, В. Бех, Л. Ваховський, С. Довгаль, С. Клепко, М. Лукашевич, Я. Шрамко.

Мета дослідження полягає в розгляді спектру проблем, пов'язаних із формуванням нової наукової дисципліни – біофілософії, як закономірної реакції на необхідність більш глибокої імплікації філософії та біології. Сучасність вимагає від науки і практики більш прискіпливої уваги до міждисциплінарних досліджень, зокрема – біофілософії; з'ясуванні біофілософських засад побудови філософсько-освітньої концепції відповідно до вимог сучасності. Ключова мета

статті – обґрунтування авторської філософсько-освітньої концепції, яка базується на біофілософії в контексті її впливу на формування сучасної освітньої системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На зламі ХХ й ХХІ століть почалось стрімке розширення дослідницького ареалу наук про життя, активно розвиваються біофілософія, біополітика, біоетика, біомедицина, біоматематика, біогеомеханіка, екоетика; сучасна людина є свідком або учасником розвитку й фундаменталізації міждисциплінарних, інтеграційних, транстеоретичних і полісинтетичних наук. Активізувався процес творчого переосмислення на ґрунті новітніх, накопичених біологічною наукою фактів інрезистентності людини щодо біотичних та абіотичних факторів, механізмів адаптації людини до нехарактерних екоумов, а також ролі оточуючого середовища, стресогенних чинників, тобто – всього того, що впливає на соціобіологічний статус представника виду *Homo sapiens* і зумовлює здоров'я людини, якість і тривалість її життя.

Варто підкреслити, що в нинішніх умовах відбуваються масштабні, з залученням не тільки природничих, але й соціогуманітарних наук, дослідження наслідків (як правило – непередбачуваних) технологізації людського життя, коли коло інтересів науки та її дослідницький режим визначають системи, що потребують принципово нової методології пізнання. Зі сфери науково-фантастичної риторики в практичну площину вже найближчого майбутнього переходять такі форми маніпуляцій із людським організмом, як соматична комп'ютеризація (нанороботизація), змальовані ще Станіславом Лемом в романі «Сума технологій» фантоматика й цереброматика (технології створення віртуальної реальності, що не відрізняється від реальності), сеттлерика – копіювання свідомості на синтетичні носії, пантокреатика – докорінна реконструкція людини та її оточення.

З одного боку, до біологічних досліджень активно долучаються спеціалісти в області фізики, хімії, математики, космології, стимулюючи розвиток біофізики, біохімії, генетики, молекулярної біології, космобіології тощо. З

іншого, – біологія все активніше співпрацює з суспільними науками, демонструючи методологічну єдність, пізнавальну моноцільність і світоглядну конгеніальність. Переконливою в даному контексті вбачається думка канадського дослідника М. Рьюза, котрий стверджував: «Я абсолютно впевнений, що в майбутньому біологія з'єднається із соціальними науками, а з іншого боку, – з науками фізичними» [5, с. 302].

Є вагомими підстави стверджувати, що на початку третього тисячоліття однією з важливіших причин того, що біологія, як інтегрована наука про життя, імпліцитно вийшла на пріоритетні позиції об'єктів пізнавальної, світоглядно-формуючої, творчо-трансформаційної та оціночної діяльності філософії, пов'язано, як бачиться, зі вже згаданим вище прогресом біологічних наук. Як логічна реакція на необхідність більш глибокої імплікації філософії та біології в 60-х роках минулого століття почала формуватися нова наукова дисципліна – біофілософія.

На нашу думку, стимулюючим мотивом розширення дослідницького поля біофілософії як ґрунту нових, фундаментальних світоглядних, методологічних і аксіологічних уявлень про людину, її внутрішній світ, місце і роль в оточуючому ойкосі, енергетичному, інформаційному й духовному просторі, має слугувати прогресуюча роль світоглядної домінанти в біоцентристських концепціях життя. В такому ракурсі концепції біоцентризму, антропоцентризму й космоцентризму трансформуються з розряду контрадикторів наукового пізнання в комплекс засадничих комплементарних принципів пізнання життя, детермінуючих шляхи, ресурси й перспективи його збереження, безпеки й розвитку на індивідуальному, популяційному та біосферному рівнях. А отже, результатом такого процесу має стати фундаментальний світогляд, ядром якого повинні бути ідеї превалювання цінності та значущості життя людини в безпечному, комфортному природному середовищі.

Необхідно звернути увагу на те, що традиція розглядати біологію в якості об'єкта філософських досліджень відома з часів Аристотеля. У подальшому дана проблема знайшла відображення в науковому спадку Р. Декарта, пізніше –

І. Канта. В двадцятому столітті методологічне усвідомлення шляхів і форм пізнання життя значно прогресувало в напрямі пошуків наукового метода. Зокрема, Декартом механістичний метод було розповсюджено на сферу живого, що призвело до уявлення про живі істоти, як про складні механізми, які діють за законами механіки, а також до розвитку редуccionізму. В «доопрацьованій» формі механістична концепція пізнання живого отримала утілення в філософії Б. Спінози, котрий обґрунтував її з раціоналістично-математичних позицій, генеза яких висходить до традиції Г. Галілея, Т. Гоббса, Р. Декарта [6].

Існує вельми фундована наукова позиція, відповідно до якої біофілософія етіологічно має велику кількість визначень, зважаючи на високий рівень ампліфікації її дослідницького ареалу. У найбільш загальному розумінні біофілософія – це поліаспектна, інтегративна, міждисциплінарна галузь наукового знання, яка базується на комплексі біологічних наук та має на меті артикуляцію й розв'язання світоглядних, аксіологічних, методологічних, гносеологічних і онтологічних проблем шляхом дослідження наявних у природі форм життєпрояву. Біофілософія інтегрується в дослідницький режим спеціалістів багатьох наук, що так або інакше пов'язуються з феноменом життя, розкриваючи світоглядно-методологічний зміст філософії життя, визначаючи її місце та роль у процесі розвитку духовної культури людства.

Слід прийняти оцінку ситуації, сформульованої стосовно біофілософії як такої, що розширює діапазон застосування філософського інструментарію пізнання різних форм життя. Біофілософія обумовлює презумпцію насичення біологічних знань філософською проблематикою, в практичному аспекті – коли перспективні біологічні дослідження реалізуються під егідою нових філософських ідей, виникаючих у результаті зміни точок зору, з яких описується панорама світоутворення та еволюції життєвих форм в їх структурній та історичній перспективі. Біофілософія, утворюючи семіотичний місток між біологією та філософією, сприяє осмисленню прогресуючого методологічного впливу філософії на розуміння процесів буття й розвитку всього живого, специфіки матеріальної та духовної діяльності людини, а також

вносить аксіологічний нюанс у розуміння феномену життя, його експліцитної унікальності у Всесвіті. Вочевидь, становлення біофілософії покликане бути свого роду відправним пунктом розширення обсягів та заглиблення системних міждисциплінарних досліджень процесів біологізації філософії та філософізації біології, підвищення наукового інтересу до біологічної складової світогляду та світосприйняття.

Слідуючи визначеному підходу, логічно, з нашої точки зору, припустити, що «...біофілософія взагалі зумовлює аксіологічну компоненту розуміння життя, місця і ролі цього розуміння у світосприйнятті та світогляді людини. Філософський контекст сучасного стану біології імпліцитно артикулює методологічний вплив філософії на розуміння процесів існування різних форм живої матерії, а також матеріальної, культурної та духовної діяльності Людини розумної» [3, с. 100].

Окреслюючи межі проблем біофілософії, сучасний киргизький дослідник І. Ашимов зазначає, що вони мають протяжність:

а) від загального бачення предмета біофілософії до розкриття всього розмаїття його світоглядно-методологічного наповнення; б) від визначення предмета біофілософії до експлікації його місця та ролі в розвитку філософії науки та духовної культури в цілому. А отже, підкреслює І. Ашимов, біофілософія є, по-перше, розділом філософії, покликаним вирішувати епістемологічні, метафізичні та етичні питання в галузі біологічних та біомедичних наук, а також аналізувати та пояснювати закономірності розвитку ключових напрямів комплексу наук про живе; по-друге, органічною єдністю інтелектуального й емоційно-чуттєвого засвоєння реальності, а також місця й ролі в ній науково-раціональних методів дослідження феномена життя [1].

Враховуючи вищевикладене, припустимо стверджувати, що формування біофілософії можна розглядати як закономірний етап розвитку знань про живу природу, зокрема – людину, як «вінець природи», як певний результат продукування таких засадничих принципів, законів та закономірностей, застосування яких покликане оптимізувати процес розуміння людиною світу та

власного місця в цьому світі. Закономірно виникає реальна необхідність у оформленні нового, біофілософського підходу до вирішення проблем буття, до створення цільної панорами природи, в якій людина виглядає органічним, конгеніальним усьому живому компонентом, змінюючим природу та етіологічно залежним від неї. Біофілософський підхід артикулює ключові аспекти необхідності збереження виду *Homo sapiens*, що безумовно координується з положеннями В. Вернадського про ноосферу, як принципово нової форми взаємодії в триаді «Людина – Природа – Суспільство». Зокрема, в освіті біофілософський підхід орієнтовано на конструктивну реалізацію освітньо-виховного процесу, на продукування перспективних, науково-обґрунтованих освітніх моделей, втілення яких забезпечить, певною мірою, адекватну реакцію на цивілізаційні виклики третього тисячоліття.

Подібний контекст обумовлює можливість припущення, відповідно до якого різного характеру реформи й трансформації в освітній сфері без урахування філософської та, зокрема, біофілософської складових зумовлюють потужні прояви контртенденцій, спровокованих традиційним підходом до людини як до елементарної соціальної одиниці, без урахування того, що вся історія людства – це процес збереження й розвитку творчих (генетичних) задатків людського роду. В даному контексті релевантним є принцип мінімізації виміру: зі всіх можливих варіантів трансформації реалізується той, який дозволяє адаптувати суспільство, або його окремих інститутів, до об'єктивно заданих йому умов і параметрів при мінімальних змінах у системі соціокультурного цілого.

Виходячи з того, що освіта змінюється монохронно з суспільством, що трансформується, слід зазначити – разом із тим на ній ґрунтується розвиток самого суспільства, його соціальні, політичні й економічні тренди. Цивілізаційні виклики активізують нові, когерентні з вимогами третього тисячоліття запити щодо системи освіти, яка має витримувати темпи інтенсифікації розвитку суспільства та облаштовувати в зв'язку з цим системні зв'язки з іншими галузями суспільного життя. Подібна імплікація стимулює

продукування освітніх інновацій, які привертають до себе увагу не тільки науково-педагогічної спільноти, але й державних інституцій і громадянського суспільства. Втім, за будь-якими інноваціями постає освіта, як суспільний феномен, як інституція, що складає культурну серцевину життя суспільства з його перпетуальними цінностями, історичними традиціями, науково-педагогічним арсеналом та інтенціями щодо подальшого розвитку правової держави й громадянського суспільства [3].

Автором розроблено та обґрунтовано філософсько-освітню концепцію, яка базується на біофілософії (зокрема, біополітиці) в контексті її впливу на формування сучасної освітньої системи. Розроблену філософсько-освітню концепцію ми розглядаємо «як складну, багатоаспектну, цілеспрямовану, динамічну систему теоретико-методологічних і методико-технологічних знань, рекомендовану до застосування в наукових дослідженнях об'єктів і процесів, характерних для освітньо-виховної системи, а також як теоретичне підґрунтя практичних розробок, програм, проектів у галузі освіти й виховання» [4, с. 68].

Представлена концепція відповідає засадничим положенням біофілософії; доведено, що практична спрямованість біофілософії, або її філіальних галузей знань (зокрема, біополітики) в сучасній освітньо-виховній системі полягає в тому, що біофілософські знання мають довести свою здатність артикулювати, або навіть вирішити контрадикції, пов'язані зі складністю людської природи, що розглядаються у вигляді концептуальних дихотомій усередині самої освітньої системи – зокрема у взаємовідносинах фактів і цінностей, емпіричних і нормативних концепцій тощо. Наукові результати в сфері біології відіграють неабияку роль у розробці перспективних планів реформування системи освіти в контексті вимог, зумовлених формуванням сучасного високотехнологічного, демократичного, духовно-орієнтованого суспільства.

Запропонована концепція узгоджується з вітчизняними освітньо-виховними традиціями. Зазначено, що сформовані в системі освіти традиції детерміновані переважно історично зумовленими особливостями національної культури; відтак, сам процес освіти й виховання покликаний ефективно

репродукувати в суспільстві властиві конкретній, у нашому дослідженні – українській культурі – цінності, ідеали, норми соціального життя тощо. Концепція не суперечить ключовим законодавчим документам у галузі освіти – як українським, так і міжнародним, серед яких: Конституція України, Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», Закон України «Про професійно-технічну освіту» тощо; Загальна декларація прав людини, Всесвітня декларація про освіту для всіх, Рекомендації про виховання в душі міжнародного взаєморозуміння, співпраці й миру, і виховання в душі поваги до прав людини і основних свобод тощо [4].

Теоретичні та практичні аспекти біофілософії отримують усе більш змістовніше відображення в наукових розвідках як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, професор Г. Берегова стверджує, що «...філософське знання (особливо його змістове, смислове наповнення) у вищій школі слід подавати з опорою на «матрицю життя людини» – універсального «механізму» цілісної енергетичної структури, що створює гармонічну взаємодію земного й небесного планів буття, тобто з опорою на «триєдину основу життя»: свідомість – духовність – енергообмін». Окрім того, зауважує дослідниця, за допомогою біофілософських знань «...усвідомлюється передусім наявність єдиної матриці життя людини, що закладена в основу кожного явища, а отже, вона підтримує життєвість і цілісність усіх явищ світобудови – від клітини до Всесвіту. Спираючись на таку схематизацію (чи альтернативну їй) матриці життя людини (енергообмін – свідомість – духовність), можна визначити смислову матрицю філософського знання як основу вироблення курсу на свідоме виживання людства» [2, с. 37-38].

Висновки. Отже, біофілософія в сучасних умовах слугує не тільки об'єктом наукового дискурсу, але й теоретичним і практичним фундаментом підвищення продуктивності й результативності, зокрема, в освітній сфері суспільного життя. Даний аспект зумовлює можливість твердження, відповідно

до якого нові біологічні знання й пов'язані з ними технології налаштовують суспільну свідомість на продукування принципово нових або модернізацію вже існуючих освітньо-філософських ідей.

Список використаних джерел

1. Ашимов И. А. ВІОфилософия. Избранные труды в трех томах. I том – Трансплантология: мораль, право, этика. – Бишкек, Изд-во «Илим», 2012. – 331 с.
2. Берегова Г. Д. Філософія освіти: прагматистсько-інструменталістська концепція формування людини майбутнього у вищій школі / Г. Д. Берегова // Future Human Image. – 2016. – №3(6). – С. 31-45.
3. Костючков С. К. Біофілософські засади формування філософсько-освітньої концепції освіти в сучасних цивілізаційних умовах / С. К. Костючков // Грані. – 2015. – №7. – С. 98-102.
4. Костючков С. К. Біополітична філософсько-освітня концепція: теоретико-методологічні основи та практичний аспект в умовах громадянського суспільства / С. К. Костючков // Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал. – 2016. – №10. – С. 68-72.
5. Рьюз М. Философия биологии / М. Рьюз; [пер. с англ. А. Г. Левинсон]. – М.: Прогресс, 1977. – 320 с.
6. Скирбекк Г. История философии / Г. Скирбекк, Н. Гилье; [пер. с англ. В. И. Кузнецова]. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. – 800 с.

References

1. Ashimov I. A. BIOfilosofiya. Izbrannyie trudyi v treh tomah. I tom – Transplantologiya: moral, pravo, etika. – Bishkek, Izd-vo «Ilim», 2012. – 331 s.
2. Berehova H. D. Filosofiiia osvity: prahmatystsko-instrumentalistska kontseptsiia formuvannia liudyny maibutnoho u vyshchii shkoli / H. D. Berehova // Future Human Image. – 2016. – №3(6). – S. 31-45.

3. Kostiuchkov S. K. Biofilosofski zasady formuvannia filosofsko-osvitnoi kontseptsii osvity v suchasnykh tsyvilizatsiinykh umovakh / S. K. Kostiuchkov // Hrani. – 2015. – №7. – S. 98-102.
4. Kostiuchkov S. K. Biopolitychna filosofsko-osvitnia kontseptsii: teoretyko-metodolohichni osnovy ta praktychnyi aspekt v umovakh hromadianskoho suspilstva / S. K. Kostiuchkov // Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: naukovopraktychnyi zhurnal. – 2016. – №10. – S. 68-72.
5. Ryuz M. Filosofiya biologii / M. Ryuz; [per. s angl. A. G. Levinson]. – M.: Progress, 1977. – 320 s.
6. Skirbekk G. Istoriya filosofii / G. Skirbekk, N. Gile; [per. s angl. V. I. Kuznetsova]. – M.: Gumanitarnyy izdatelskiy tsentr VLADOS, 2000. – 800 s.

Kostyuchkov S. K., *Political Science, Associate Professor of Social Work, Social Pedagogy and Sociology, Kherson State University (Ukraine, Kherson), kosser.63@mail.ru*

Biofilosofii theoretical and practical framework to improve efficiency modern education system

The article identified the problems associated with the formation of a new scientific discipline – biofilosophy as a response to the need for a deeper implication of philosophy and biology. The author defines as biofilosophy poliaspects, integrative, interdisciplinary branch of scientific knowledge, based on a set of biological sciences and aims to articulation and solution of philosophical, axiological, methodological, epistemological and ontological problems by examining existing forms of life in nature. It is noted that the education biofilosophy constructive approach focuses on the realization of educational process, the production of advanced, evidence-based educational models, implementation of which will provide an adequate response to the demands of educational institutions of society and the state. The author highlights the key provisions developed by his philosophical and educational concepts based on biofilosophy (including biopolitics). It is concluded that under current conditions biofilosophy serves not only the object of scientific

discourse but also theoretical and practical foundation for increased productivity and efficiency, particularly in the educational sphere of public life.

***Keywords:** man, philosophy, spiritual culture, axiology, biofilosofiya, society, biopolitics, educative system, civilizational challenges.*

***Костючков С. К.,** кандидат политических наук, доцент кафедры социальной работы, социальной педагогики и социологии, Херсонский государственный университет, (Украина, Херсон), kosser.63@mail.ru*

Биофилософии как теоретические и практические основы повышения уровня эффективности современной системы образования

В статье очерчен круг проблем, связанных с формированием новой научной дисциплины – биофилософии, как реакции на необходимость более глубокой импликации философии и биологии. Автор определяет биофилософию как полиаспектную, интегративную, междисциплинарную область научного знания, которая базируется на комплексе биологических наук и имеет целью артикуляцию и решение мировоззренческих, аксиологических, методологических, гносеологических и онтологических проблем путем исследования природных форм жизнепроявлений. Подчеркивается, что в образовании биофилософский подход ориентирован на конструктивную реализацию образовательно-воспитательного процесса, на продуцирование перспективных научно-обоснованных образовательных моделей, воплощение которых обеспечит адекватную реакцию системы образования на требования общества и государства. Автор представляет основные положения разработанной им философско-образовательной концепции, основанной на биофилософии (в частности, биополитике). Сделан вывод о том, что биофилософия в современных условиях служит не только объектом научного дискурса, но и теоретическим и практическим фундаментом повышения производительности и результативности, в частности, в сфере образования общественной жизни.

Ключевые слова: человек, философия, духовная культура, аксиология, биофилософия, общество, биополитика, образовательно-воспитательная система, цивилизационные вызовы.